TACITUS'

G E R M A N I A

UIT HET LATIJN
DOOR

Dr. B. H. STERINGA KUYPER.

AMSTERDAM. — S. L. VAN LOOY. 1902.

Tacitus – Germania

Tacitus – Germania

VOORREDE.

De werken van Cornelius Tacitus, den beroemden Romeinschen historiograaf (54—119 n.c.), zijn deels kleinere, deels grootere geschriften. De kleinere, drie in getal, zijn: Dialogus de oratoribus, Agricola, Germania.

De grootere zijn ten getale van twee, en getiteld: Historiae en Libri ab excessu divi Augusti (gewoonlijk Annales genoemd).

Bovenstaande volgorde is tevens chronologisch. Zijn Germania (de juiste titel schijnt te zijn: Cornelii Taciti de orgine et situ Germanorum liber = boek van Corn. Tacitus over den oorsprong en de plaatselijke toestanden der Germanen) heeft Tacitus in het jaar van Trajanus' tweede consulaat (98 n.c.) geschreven en uitgegeven. Deze monographie: het kostbaarste gedenkstuk van onzen voortijd in Latijnsche taal, onze-oudste vaderlandsche geschiedenis, mag zeker wel aanspraak maken op eene bewerking in het Nederlandsen bij den aanvang der 20e eeuw.

De text, die voor deze vertaling tot grondslag heeft gediend, is de recensie van Alfred Holder, Lipsioe Tenbri 1878. Echter heb ik ook andere edities als die van Orell, Kritzius, Egelhaaf, Peammer, Zernial, geraadpleegd.

Ten spijt van sommige HH. referenten, die mijne Plutarchus vertalingen met eene bespreking vereerden, maak ik ook hier geen melding van reeds bestaande Hollandsche bewerkingen der Germania om de eenvoudige reden, dat ik geen dezer onder mijn bereik heb gehad. Ik achtte het trouwens verkieslijker bij een arbeid als dezen mijn eigen weg te gaan.

Schiedam, Aug. 1900.

Dr. B. H. STERINGA KUYPER.

TACITUS' GERMANIA.

I. cap. 1—5. Het land en zijne bewoners.

1. Germanië, als geheel beschouwd, wordt van de Galliërs, Raetiërs en Pannoniërs door de rivieren den Rijn en den Donau, van de Sarmaten en Daciërs door wederzijdsehe vrees zoowel als door bergen 1) gescheiden; het overige omstroomt de Oceaan, waar hij landen met wijd uitgestrekte inhammen en eilanden 2) van onmetelijke uitgebreidheid omvat, ons thans niet meer vreemd, sinds wij onlangs 3) bekend zijn geworden met eenige volksstammen en koningen, tot wie de oorlog ons den toegang ontsloot. De Rijn ontspringt op een wegens zijne steilte onbeklimbaren top der Raetische 4) Alpen, en loopt met een kleine kromming in Westelijke richting om zich vervolgens met den Noordelijken oceaan te vermengen.

1) De Karpathen.2) De Deensche eilanden, Gothland en Scandinavië, dat tot in de lle eeuw voor een eiland gehouden werd.3) Tacitus denkt aan de veldtochten van Drusus 12 v.C., van Tiberius 5 v.C. en van Germania 16 n.C.4) Bedoeld wordt de St. Gotthard, die echter niet tot de Raetische Alpen behoort.

De Donau neemt oorsprong op een glooiende en allengs zich verheffende bergrug van het Abnoba-gebergte 1) en bespoelt het gebied van verscheidene volken, totdat hij zich met zes mondingen in de Pontische zee stort; een zevende mond loopt dood in moerassen.

2. De Germanen zelven beschouw ik als oorspronkelijke bewoners, bij welke van geene vermenging met andere volken uit verre of aangrenzende landen sprake is. Oudtijds toch waren de menschen, die begeerden van woonplaatsen te veranderen, niet gewoon over land maar over zee te trekken en bovendien wordt de onmetelijke, noordwaarts zich uitstrekkende en om zoo te zeggen tegenover ons gelegen Oceaan slechts zelden door schepen uit ons deel der wereld bezocht. Wie zou voorts, geheel afgezien van de gevaren eener ijzingwekkende en onbekende zee, Azië, Afrika of Italië verlaten om zich naar Germanië te begeven, een land, dat met zijne leelijke landschappen en zijn ruw klimaat iedereen armzalig toeschijnt wegens zijn ongecultiveerden staat en somberen aanblik, behalve alleen hem, wiens vaderland het is?

In oude liederen, hunne éénige oorkonden en geschiedkundige gedenkstukken, bezingen zij een uit dé aarde gesproten god Teuto en diens zoon Mannus 2) als de stamvaders en grondleggers van hun volk. Aan Mannus kennen zij drie zonen toe, naar wier namen de onmiddellijk bij den Oceaan wonenden Ingaevonen, de middelsten Herminonen 3) de overigen Istaevonen zouden genoemd zijn.

1) = Schwarzwald.

2) = man (denkend wezen).

3) Herminonen of Irminonen; men denke aan de Irminszuil.

Volgens de bewering echter van sommigen 1) waartoe trouwens de hooge oudheid van zelf speelruimte geeft, zouden er meer godenzonen en dus ook meer stamnamen geweest zijn. Zoo onderscheiden dezen de Marsen, Gambriviërs, Sueben en Vandilen, en terwijl zij verzekeren, dat dit alleen de echte, oorspronkelijke benamingen zijn, beweren zij daarentegen, dat de naam Germanië van jongen datum is: deze zou namelijk nog niet lang 3) aan het land zijn gegeven, en wel als gevolg hiervan, dat de tegenwoordige Tongezen 3)

die het eerst den Eijn overtrokken en de Galliërs uit hunne woonplaatsen verjoegen, toen Germanen genoemd zijn. Want nadat eerst de overwinnaar om vrees inteboezemen 4) gezegd had, dat allen zoo heetten, zouden daarna ook zij zelven zich met den eenmaal gevonden naam Germanen genoemd hebben, en op die wijze zou dus de benaming van één volksstam allengs die van het gezamenlijke volk geworden zijn.

1) Romeinsche geleerden en oudheidsvorschers, wier hypothesen tot in het volgende caput doorloopen.

2) "Nog niet lang" geef ik als vertaling van nuper, dat in het alg. onlangs beduidt, maar ook wegens het relative in dgl. uitdrukkingen = vóór weinige eeuwen (vgl Cic. N. D. II, 126). Hier toch is sprake van ongeveer 170 jaren.

3) de Eburonen (bij Caesar); hoofdst. Aduatuca, later Aduatuca Tungrorum of alleen Tungri (Tongeren ten N. v. Luik).

4) Germanus is nl. een keltisch woord (gairm krijgsgeschreeuw) en beteekent kampstrijder, die onder luid geschreeuw optrekt

---

3. Ook zou, naar beweerd wordt, Hercules bij hen vertoefd hebben, en, als ze op het punt staan ten strijde te trekken, bezingen ze hem dan ook van alle helden het eerst. Bovendien bezitten zij heldenliederen, door welker voordracht, die zij barditus 1) noemen, zij den moed aanvuren, terwijl ze louter uit den klank daarvan reeds een voorgevoel krijgen omtrent den afloop van den op handen zijnden slag: want overeenkomstig de toonhoogte van het lied, dat. door hunne gelederen dreunt, jagen zij öf den vijand schrik aan of versagen zij zelven; en het is, of door dat schild-gezang niet zoozeer eene harmonie van klanken uit menschelijke kelen wordt voortgebracht, als wel een harmonisch geschal, dat hen bezielt, als zong de oorlogsgeest het zelf. Bij voorkeur houden zij van zwaarklinkende tonen en dof gebruis, en dit bereiken zij door de schilden voor den mond te houden, want door de weerkaatsing van het gewelfde schild zwelt de toon voller aan en heeft hij een dofferen klank.

Voorts zou, gelijk sommigen meenen, Ulysses op zijne lange aan fabels rijke zwerftochten naar dezen Oceaan zijn afgedreven en Germaanschen grond betreden hebben; zelfs zou hij Asciburg 2) eene nog heden aan den oever van den Rijn gelegen stad, hebben gesticht; ook de naam dier plaats zou van hem

1) = schildgezang.

2) Eene stad in Belgisch Gallië = het tegenwoordige Asberg bij Mörs aan den linker Rijnoever

---

dagteekenen. 1) Ja, men gaat nog verder en beweert, dat terzelfder plaatse lang geleden een altaar zou zijn gevonden, door Ellysses gewijd en door hem voorzien van een opschrift, dat ook den naam zijns vaders Laertes 1) bevatte; zelfs weet men te vertellen, dat nog op den huidigen dag op de Germaansch-Raetische grenzen gedenkzuilen staan benevens eenige grafheuvels met Grieksche inscripties. Het ligt niet in mijn voornemen deze beweringen door bewijzen te staven of te weerleggen: ieder mag, al naar hem lust, er minder of meer geloof aan hechten.

4. Ik voor mij sluit mij aan bij de meening van hen, die van oordeel zijn, dat de volksstammen van Germanië zich door geene huwelijken met andere naties, hebben vermengd, maar steeds één volk hebben uitgemaakt, dal met onveranderlijk behoud van zijn nationaal-type, zijn eigendommelijk karakter onverbasterd heeft weten te bewaren.

Vandaar hebben allen, en dat nog wel onder eene zoo talrijke bevolking, één zelfde lichaamsbouw; allen hebben zij hetzelfde trotsche blauwe oog, het goudblonde haar, de kolossale gestalte. Deze laatste is voornamelijk van groote waarde, waar het stormachtige aanvallen geldt, maar is niet in gelijke mate gehard tegen afmattende marsenen en

1) De naam Ascibury beteekent "schepenburg" of "Schepen-legerplaats", en heeft dus niets met den naam Ulysses of Ulises le maken. Maar Romeinsche geleerden meenden in den Keltischen naam Olohoxsis den naam Ulixes ontdekt te hebben, en dit des te eerder wegens het vinden van een naam, die aan Laertes herinnerde

---

zwaar verschansingswerk. Het allerminst zijn zij in staat dorst en hitte te verdragen, daarentegen zijn zij tengevolge van klimaat en bodemsgesteldheid aan koude en honger gewoon.

5. Het land is, bij eenig uiterlijk verschil in de onderdeelen, over het geheel met ruige bosschen of drassige poelen bedekt: het is meer bepaald nattig naar den kant van Gallië, doch droger in de richting van Noricum en Pannonië. De grond, hoezeer rijk aan weelderige akkers, deugt echter niet voor ooftboomen; 1) talrijk vee graast in de weiden, maar het is voor het meerendeel klein van stuk. Doch ook het ploegvee mist de robuste gestalte, de glanzige huid en groote horens, die anders deze kudden zoo bijzonder kenmerken; 2) de Germaan heeft alleen oog voor het groote aantal en dat is dan ook zijn eenige en meest geliefde bezitting. Zilver en goud is hem ontzegd, hetzij dat hierbij de genade of de toorn der goden in het spel is geweest. Toch zou ik niet durven verzekeren, dat in den bodem van Germanië nergens een ader te vinden ware, die zilver of goud verborg: wie toch heeft er ooit naar gezocht? Aan het bezit en gebruik er van hechten de Germanen in ieder geval niet zooveel als andere volken. Men kan bij hen zilveren vazen zien, die aan gezanten of vorsten van hen ten geschenke zijn gegeven, maar die als gewoon aarden vaatwerk tot dagelijksch gebruik gebezigd worden. Evenwel

1) Hiermede worden bedoeld edele vruchtboomen, als olijven, kastanjes, pere-, kerse-, noteboomen, en de wijnstok.

2) Tacitus denkt hierbij aan het prachtige Italische rundvee.

---

weten onze naaste buren aan de grenzen met het oog op het handelsverkeer gouden zilver op prijs te stellen, en, in tegenstelling met den eenvoudigen ouderwetschen ruilhandel der bewoners van het binnenland, kennen zij in gebruiken met zekere voorliefde eenige onzer muntsoorten. Inzonderheid zijn het onze oude en lang bekende munten, de gekartelde en een tweespan vertoonende denaren, waarop zij gesteld zijn. Ook bedienen zij zich liever van zilver dan van goud, en dit volstrekt niet uit liefhebberij, maar omdat, bij hun handel in allerlei onbeduidende zaken, hun, wegens den grooteren voorraad van het zilvergeld, het verkeer gemakkelijker van de hand gaat.

II. cap. 6—15. Zeden en instellingen der Germanen.

6. Zelfs ijzer is niet rijkelijk voorhanden, zooals men uit de soort van hunne wapenen kan opmaken. Weinigen slechts bezigen zwaarden of lange lansen; hun wapen is de speer of in hun eigen taal framje, 1) met een smalle korte ijzeren punt, maar zoo scherp en in het gebruik zoo handig, dat zij met hetzelfde wapen, al naar de omstandigheden het vereischen, óf van nabij of uit de verte strijden kunnen. Een ruiter vergenoegt zich dan ook met schild en framje; het voetvolk slingert nog andere werptuigen: ieder man

1) Het woord wordt afgeleid van fram, framjan (= perficere) en moet dus beteekenen het voorwaarts dringende of doorborende wapen. Vroeger zocht men verband tusschen framje en priem.

---

draagt er verscheidene bij zich en weet ze, slechts gedekt door een onderkleed en een mantel, die hem in zijne bewegingen niet hindert, verbazend ver te werpen.

Bij hen bestaat geen pronkerij met militairen opsmuk: alleen hunne schilden verven zij in de schrilste kleuren, weinigen dragen harnassen, en niet licht zal men iemand niet een metalen of lederen helm ontwaren. Hunne paarden munten evenmin uit door eene schoone gestalte als door snelheid. Maar zij worden ook niet naar onzen trant gedrild om wendingen in alle richtingen te maken. De Germanen rijden namelijk öf rechtuit öf met ééne zwenking rechtsom, en wel in een zoodanig gesloten kring, dat niemand de achterste is. Let men op de natie als geheel, dan berust hare kracht grootendeels bij het voetvolk; en daarom voeren zij een soort van gemengden strijd, namelijk zoo, dat de uit de gansche manschap uitgelezenste voetsoldaten, wier snelheid zich op uitstekende wijze voor een ruiter, gevecht leent, vóór de eigenlijke linie tusschen de ruiterij worden opgesteld. Ook het aantal der mannen te voet staat vast: telkens honderd uit iedere gouw; zij worden dan ook onder hunne landslieden de honderdmanschappen genoemd en zoo is nu een eeretitel wat eerst slechts een cijfer was.

De slagorde wordt wigvormig opgesteld. Van zijn plaats te wijken, mits men daarna weder voorwaarts dringt, achten zij een bewijs van beleid, niet van lafheid. Hunne gevallenen halen zij ook bij twijfelachtigen uitslag uit het slaggewoel naar de achterhoede. Zijn schild prijs te geven geldt voor de grootste schande;

---

zulk een onteerde is uitgesloten van alle godsdienstige gemeenschap alsook van het bijwonen van het „ding" 1) en menigeen, die den oorlog overleeft, maakt aan zijn eerloos bestaan een einde door den strop.

7. Bij de keuze van een koning is de geboorte, bij die van een legeraanvoerder de dapperheid de maatstaf. Maar de koning heeft geene onbegrensde of onbeperkte macht, en de aanvoerder staat als voorbeeld niet als gezaghebber, aan het hoofd van het leger. Altoos strijdvaardig, altijd op zijn post, steeds aan de spits weet hij te gebieden door de achting, die hij afdwingt. Hij mag geen doodstraf uitspreken, niet in boeien slaan, zelfs niet met roeden geeselen, dit is alleen den priester geoorloofd en dan nog niet eens tot straf of op bevel van den aanvoerder, maar als de god het gelast die, naar zij gelooven, als opperste rechter over het slagveld heerschappij voert. Daarom nemen zij ook beelden 2) van bepaalde dieren en een soort veldteekenen 3) uit hunne heilige wouden mede in den strijd. Wat voornamelijk tot dapperheid aanspoort is, dat niet door het toeval of een onwillekeurige opeenhooping ruiterbenden of wiggen gevormd worden, maar door familiën en verwanten,

die, daar

1) Ding of thing — landdag. Nog heden heet de vergadering der afgevaardigden bij de Scandinaviërs //folkething."

2) Als zinnebeeldige voorstellingen van goden, bijv. slang en wolf — zinnebeeld van Wodan, beer en bok van Donar.

3) Attributen van goden, en wapenen door de priesters aan de boomen in de heilige bosschen opgehangen, zooals de lans van Wodan, de steenen hamer van Donar.

---

hunne dierbaarste panden in hunne nabijheid 1) zijn het gehuil hunner vrouwen en het gekrijt hunner kinderen kunnen hooren. 1) Hun getuigenis heeft voor ieder eene onaantastbare waarde, hun lof is de grootste. Bij hunne moeders, bij hunne vrouwen komen de mannen met hunne wonden, en zij zijn niet bang om de verwondingen te tellen of nauwkeurig te onderzoeken ; ook brengen zij den mannen gestadig voedsel en daarbij bemoedigende toespraak in het gevecht.

8. Naar de verhalen luiden is het wel eens gebeurd, dat hunne vrouwen gelederen, die wankelden of reeds de wijk namen, door zich onder onafgebroken smeekgebeden met ontbloote borst voor de mannen te werpen en daarbij op de haar dreigende krijgsgevangenschap te wijzen, tot staan wisten te brengen. Deze gevangenschap toch vreezen de Germanen in nog veel heviger mate dan hunne eigene, hetgeen zelfs zoover gaat, dat men de trouw van vele stammen niet beter weet te binden dan wanneer men hun de last oplegt om onder de andere gijzelaars ook meisjes van aanzienlijke geboorte te stellen. Ja, zij vereeren zelfs de vrouw als een heilig wezen en meenen, dat zij met profetischen blik is begaafd; daarom versmaden zij hare raadgevingen niet, noch veronachtzamen zij hare uitspraken. Ik zelf heb onder divus 2) Vespasianus

1) D. w. z. op den Wagenburg, vgl. Caes. B. G. I, 51 (Klass. Schr. No. 19, p. 46) en IV, 14 (Klass, Schr. Nrs. 20—21, p. 99).

2) Onderscheidende bijnaam der Romeinsche Keizers, die na hun dood onder de goden (divi) werden opgenomen

---

Velaeda 1) gezien, die bij zoovelen voor een goddelijk wezen werd gehouden ; maar ook veel vroeger 2) vereerden zij Albruna 2) en meer andere vrouwen, echter niet uit kruiperij of omdat zij van hen een soort godinnen wilden maken. 3)

9. Onder de goden vereeren zij bovenal Mercurius,4) wien op bepaalde dagen zelfs menschenoffers mogen gebracht worden. Hercules 5) en Mars 6) verzoenen zij met de gewone geoorloofde dierenoffers. Een deel der

1) Tacitus zal haar als gevangene te Rome gezien hebben; zij behoorde tot de natie der Brukteren en speelde eene belangrijke rol in den vrijheidsstrijd der Bataven. Vgl. Tac. Hist. IV, 61 en 65. V, 22 en 24.

2) Deze naam schijnt oorspronkelijk een bijnaam geweest te zijn; zij leefde vermoedelijk ten lijde van Drusus.

3) Dit is eene doorzichtige toespeling op de apotheose van Drusilla, de zuster van Caligula, en op die van de bekende Poppaca Labina vgl. Tac. Aun. XVI, 21.

4) Op het voetspoor van Caesar brengt Tacitus klassische namen op Germaansehe goden over, door welke interpretatio Romana, deze schrijvers toonen er meer aan te hechten halve duidelijkheid bij hunne lezers te bereiken, dan door het behoud der barbaarsche namen aan het nageslacht een dienst te bewijzen.— Mercurius is Wodan of Odiso. Hij heeft zevenmijlsche laarzen (= de vleugelschoenen van den Rom. god) en een staf of roede (= de caduceus of virga); de Wodansdag (woensdag) = Mercurii dies (mercredi).

5)~ De Noorsche Thor, de Duitsche Donar; de aan hem gewijde dag is Donarsdag (donderdag) = Jovis dies (jeudi).

6) = De Noorsche Tyr, de Duitsche Tin wien de Tinsdag (dinsdag) == Marsis dies (Mardi) heilig was.

Sueben offert ook aan Isis; 1) waar de oorzaak en oorsprong van dezen uitheemschen eeredienst gezocht moet worden heb ik niet kunnen uitvorschen: alleen wijst de omstandigheid, dat het beeld der godin zelve de gedaante van een Liburnisch vaartuigl) heeft, duidelijk op eene overzeesche invoering dezer gods-vereering. Overigens achten zij het in strijd met de majesteit der goden hen binnen tempelwanden op te sluiten of beelden, gelijkende op menschengestalten van hen te maken; wouden en bosschen wijden zij tot hunne tempels, en onder de namen hunner goden roepen zij dat geheimzinnige iets aan, dat zij alleen met hun geestesoog in eerbiedigen schroom aanschouwen.

10. Zij hechten in hooge mate aan voorteekenen en door het lot beslissende orakelspreuken. Bij het loten gaan zij op zeer eenvoudige wijze te werk: zij hakken een tak van een vruchtdragenden boom, snijden die in twijgjes, en merken elk van deze met bepaalde teekens, om ze vervolgens op goed geluk af en al naar het toeval het meebrengt over een wit laken te werpen. Dan volgt een gebed tot de goden, dat bij openbare beraadslaging uitgesproken wordt door een Staatspriester, bij eene familieaangelegenheid door den huisvader in persoon; daarna neemt deze terwijl hij

1) Volgens sommigen is zij dezelfde als 'de godin Nerthus (z. beneden c. 40,6). Wat Tacitus omtrent hare afbeelding zegt doet denken aan het Isidis navigium der Eomeinen op den 5en Maart. Dan werd nl. de zee weer bevaarbaar en hield men een plechtigen ommegang waarbij een vaartuig werd rondgedragen dat vervolgens naar den Isistempel werd gebracht. Dit was dus eene soort lentegave aan de Aegyptische godheid.

---

zijne oogen naar boven richt er drie achtereenvolgens op en geeft naar het te voren ingesneden merkteeken zijne verklaring. Luidt deze ongunstig, dan is elke beraadslaging over dezelfde zaak in den loop van denzelfden dag verboden; luidt zij gunstig, dan wordt altijd nog de bevestiging daarvan door voorteekenen vereischt. Hiertoe behoort het ook den G-ermanen bekende waarnemen van vogelstem en vogelvlucht; maar iets geheel eigendommelijks is bij hen om te letten op voorspellingen en aanmaningen, waarbij paarden de voorwerpen der waarneming zijn. Tot dat doel worden voor gemeene rekening in dezelfde heilige wouden en bosschen witte door geen aardschen arbeid ontwijde paarden gehouden; men spant ze voor den heiligen wagen en de priester, vergezeld van den koning of het staatshoofd loopt naast hen voort en let nauwkeurig op hun gehinnik en gebriesch. En geen voorteeken geldt voor zoo betrouwbaar, niet alleen onder het volk, maar ook bij de aanzienlijken en de priesters; want dezen houden zich zelf slechts voor dienaren, die paarden daarentegen voor vertrouwden der goden.

. Er is nog eene andere waarneming van voorteekenen, waardoor de uitslag van zware oorlogen wordt uitgevorscht. Hierbij zoeken zij van dat volk, waarmee zij in oorlog zijn, onverschillig op welke wijze een gevangene te bemachtigen en laten dezen met een uit hun eigen volk uitgelezen kampvechter, ieder uitgedost in zijn eigen landsdracht, strijden; de overwinning van den een of van den ander wordt als een voorteeken beschouwd, dat voor den geheelen oorlog beslist.

---

11. Over zaken van minder belang beraadslagen alleen de hoofden, over die van meer gewicht allen te zamen, echter zoo dat ook datgene, waarover bij het volk de beslissing berust, vooraf in de vergadering der hoofden besproken wordt. Tot het houden van het "ding" verzamelen zij zich, tenzij iets toevallig's of plotselings in den weg komt, op vaste dagen, en wel meer bepaald bij nieuwe of volle maan omdat 't naar hun meening geluk voorspelt, wanneer men op een dezer tijdstippen een aanvang' maakt met het behandelen van staatszaken. Zij rekenen echter niet zooals wij bij dagen, maar bij nachten 1); zoo vinden zij, dat bij het vaststellen van een betalingstermijn of bij het stellen van een borg eerst de nacht komt en dan de dag. Zij komen niet allen tegelijk bijeen, noch als menschen, die op bevel verschijnen, en dit is eene schaduwzijde van hunne groote vrijheid, want door dat getalm verstrijken er dikwijls twee of drie dagen eer het „ding" een aanvang neemt. Wanneer de vergaderde menigte 2) het oogenblik daartoe gekomen acht, nemen

1) Dit deden ook de Galliërs; vgl. Caes. B, G. VI, 18,2 (Klass. Schr. no. 20—21 p. 169), In de Salisehe wetten (leges Salicae Francorum et Ripuariorum) zijn alle termijnen naar nachten berekend. De volle dag duurt van den eenen avond tot den anderen. Nog heden worden in Thüringen de dagen van 24 Dec. — 6 Jan. "de 12 nachten" genoemd. Ook zijn nog sporen van dit gebruik over in het Duitsche Weihnachten en in het Engelsche Fortnight. De oude tijdrekening naar den loop der maan ligt aan dit alles ten grondslag.

2) Ik lees hier: ut turbae placuit.

---

ze gewapend plaats. Dan wordt de dingvrede 2) gelast bij monde der priesters, die het recht hebben elke schennis daarvan te straffen. Vervolgens wordt het woord gevoerd door den koning of door die hoofden, wier leeftijd, aanzien, krijgsroem, welbespraaktheid hun daartoe het recht geven, en hun woord heeft hierbij geenszins de kracht van een bevel, maar alleen het gezag van wijzen raad. Mishaagt hun een voorstel, dan verwerpen zij dat onder gemor, keuren zij het goed, dan doen zij hunne framjen rinkinkelen, want wapengekletter is de eervolste wijze om toestemming te kennen te geven.

12. Bij het „ding" mogen ook aanklachten worden ingediend en processen wegens halsmisdaden aanhangig worden gemaakte. De straffen zijn verschillend, al naar het misdrijf. Verraders en overloopers hangen zij aan dorre boomen op; lafaards, deserteurs en bedrijvers van ontucht laten zij in een moddersloot zinken, waarover ze vlechtwerk van roeden en biezen werpen. Deze geheel tegenovergestelde wijze van ter-doodbrenging vindt hierin haar grond, dat men volgens hunne opvatting bij de bestraffing misdaden openlijk moet ten toon stellen, schanddaden daarentegen verbergen. Maar ook lichtere vergrijpen worden naar verhouding gestraft; zoo wordt er een boete aan

1) Dit //of gerechtsvrede" is de beteekenis van het woord silentium, "In der Laudesversarnmlung herrscht ein besonders heiliger Friede, denn die Thingstatte tragt auch den Opferaltar und mit Opfer und heiligen Handlungen wirj die Sitzung durch die Priester feierlich eröffnet". Dahn.

---

paarden en vee opgelegd aan hen, wier vergrijp overtuigend bewezen is. De eene helft dier boete vervalt aan den Koning of aan de gemeenschap, de andere aan de beleedigde partij of diens verwanten. Ook worden in dezelfde dingvergaderingen de hoofden gekozen, die recht moeten spreken in gouwen en dorpen. Aan ieder hunner worden honderd bijzitters uit het volk toegevoegd, die zijn raad vormen en hem aanzien verleenen.

13. Geene openbare noch bijzondere aangelegenheid behandelen zij anders dan gewapend. Maar het wapen-dragen is eerst dan iemand geoorloofd, wanneer de Staat hem

voor weerbaar verklaard heeft. Dan versiert in eene dingvergadering of een der hoofden öf de vader öf een bloedverwant den jongen man met schild en franje: dit is hun toga 1), dit de eerste trap der eer van den mannelijken leeftijd; tot nu toe was hij lid van het huisgezin, thans is hij lid der gemeenschap. Echter kan men op grond van aanzienlijke afkomst of van groote verdiensten der vaders op nog zeer jeugdigen leeftijd reeds eervolle onderscheiding bij het hoofd genieten; deze jongelingen worden dan bij de reeds lang beproefde veteranen ingedeeld, en het is allerminst een schande 2) om zich onder het gevolg 2)

1) Toga, namelijk virilis, is kort gezegd voor togae virilis sumptio — aanneming van het mannengewaad. Dit gebeurde bij de Romeinen in het 17e jaar den 17 Maart.

2) Deze opmerking wordt hier door Tacitus daarom terecht gemaakt, omdat anders onder comités (gevolg), elders door hem clientes genoemd, menschen verstaan worden, die geene volledige vrijheid genieten

---

te bevinden. Integendeel, er bestaan zelfs rangen bij dit gevolg, hetgeen, daar de gevolgsaanvoerder hierover de beslissing heeft, aanleiding geeft tot grooten wedijver, eensdeels onder het gevolg, wie van hen namelijk de eerste plaats bij het hoofd zal innemen, anderdeels onder de hoofden onderling, wie het talrijkste en deugdelijkste gevolg zal hebben. Dit is hun roem, dit hun kracht, voortdurend van een grooten stoet uitgelezen jongelingen omringd te zijn, in vrede hun trots, in oorlog hun wacht. En niet alleen onder zijn eigen landslieden, maar ook bij de aangrenzende volksstammen staat hij, wiens gevolg door aantal en dapperheid uitblinkt, in roem en aanzien; tot hem wenden zich bij voorkeur de gezantschappen dier staten, hem eeren deze door geschenken, en dikwijls weet hij door zijn naam alleen een oorlog in de kiem te smoren.

14. Op het slagveld is het voor het hoofd een schande door zijn gevolg in dapperheid overtroffen te worden, maar evenzeer is het voor het gevolg een schande om hun hoofd niet in dapperheid te evenaren. Doch hij gaat zijn gansche leven onder eerloosheid en smaad gebukt, die zijn hoofdman overlevend van het slagveld terugkeert: hem te verdedigen, te beschermen, zelfs zijne eigene dappere daden op rekening der heldenfeiten van zijn heer te stellen is de eerste en heiligste krijgsmansplicht: de aanvoerder kampt om de

---

overwinning, het gevolg voor den aanvoerder. Wanneer de staat, waarin zij geboren zijn in langdurigen vrede en ledigheid verslapt, begeven zich dikwijls vele aanzienlijke jongelingen zonder dat men hen roept, naar die naties, welke juist een oorlog te voeren hebben, want, behalve dat de Germaan over het algemeen in een vreedzaam bestaan geen behagen schept, is er voor die jongelingen meer kans om onder krijgsgevaren roem in te oogsten, terwijl de hoofden zelven hun groot gevolg alleen door wapengeweld en oorlog bijeen kunnen houden: van hunne mildheid toch verwachten de jonge mannen dat zoo begeerde strijdros en die framje, die met bloed bespat de zege brengen zal. Want in plaats van soldij krijgen zij maaltijden, die overvloedig mogen worden genoemd, hoewel zij uit zeer eenvoudigen kost bestaan. De middelen voor deze vrijgevigheid verschaffen oorlog en roof. En men moet niet denken, dat men die mannen van het gevolg gemakkelijk zou kunnen overhalen om den akker te beploegen en geduldig de jaarlijksclie opbrengst af te wachten; zij dagen liever den vijand uit en doen wonden op, die roemrijke lidteekenen nalaten. Want met zweet zich te verwerven wat men met het zwaard kan verkrijgen, daarin zien zij inderdaad niets dan luiheid en lafheid.

15. Wanneer zij niet ten strijde trekken, brengen zij veel 1) tijd met jagen, maar nog meer met niets

1) Ik lees hier met Orell, Kritzius e. a. multum venatibus, plus per otium enz., waardoor de zonderlinge tegenstrijdigheid die de lezing der X Y non multum tusschen Tacitus' en Caesars bericht (B. G. VI, 21, 3 Klass. Schr. nr's. 20—21 p. 171) in het leven roept, wordt opgeheven. Waartoe men bij handhaving der handschriftelijke lezing komen kan, blijkt wel uit een aanteekening van /. Prammer op deze plaats: "An diesen Berichten (die van Caesar) übt Tacitus als besser unterrichtet eine stillschweigende Kritik."

---

doen door, en dit geldt inzonderheid van de dapperste en krijgshaftigste mannen. Het eenige, waarmee zij zich bezig houden is eten en slapen; de zorg voor huis, haard en akker laten zij over aan de vrouwen, de bejaarde mannen en de meer bepaald zwakken van het huisgezin: zij zelf liggen te luieren, hetgeen wijst op eene wonderlijke tegenstrijdigheid der natuur, want dezelfde menseben beminnen den lediggang, maar haten tevens een vreedzaam bestaan.

Het is bij de Germaansche stammen gebruik, dat de vrije mannen hoofdelijk den aanvoerder vrijwillige geschenken aan vee en veldvruchten brengen, welke als eereblijk aangenomen ook aan hunne huiselijke behoeften ten goede komt. Maar vooral stellen zij geschenken op prijs, die hun van naburige volken worden toegezonden, hetzij dat de gever een persoonlijk vriend is, hetzij een geheele staat. Zoo krijgen zij edele rossen, groote wapenrustingen, zilveren borstsieraden en. gouden halskettingen: nu hebben wij hen ook geleerd geld in ontvangst te nemen.

III. Cap. 16—27. Bijzonder en huiselijk leven der Germanen.

16. Dat de Germaansche volken geen e eigenlijke steden bewonen, ja dat zij zelfs niet van onmiddellijk aan elkander grenzende huizen willen weten is vrij wel algemeen bekend. Zij wonen afgezonderd van 'elkaar en vestigen zich, de een in deze de ander in gene richting, waar maar een bron, een gouw of een woud hen daartoe uitnoodigt. De aanleg hunner dorpen is geheel verschillend van de onze, want terwijl ze bij ons uit onderling verbonden en samenhangende huizenrijen bestaan, omgeven zij ieder hunne woning met eene open ruimte, hetzij bij wijze van bescherming tegen brandgevaar 1), hetzij Uit onbekendheid met de bouwkunde 1). Zelfs het gebruik van metselsteen of tegels 3) is hun onbekend; zij bezigen voor alles onbewerkt tiinmerhout, en wat zij daarvan bouwen is zonder eenige smaak of schoonheid. Slechts enkele gedeelten bestrijken zij meer zorgvuldig met een soort leem, die zoo rein en glanzig is, dat men den indruk

1) De beide hier door Tacitus genoemde gronden houden geen steek. In waarheid dreef hen hun vrijheidszin tot deze handelwijze.

2) De Germanen hadden hiervoor zelfs geen naam; want het woord tegel is het Latijnsche tegula, en metselsteen is het Latijnsche caementum, dat als cement in eenigszins gewijzigde beteekenis nog voortleeft. Ook het woord muur (Lat. murus] was aan de taal der Germanen vreemd.

III. Cap. 16—27. Bijzonder en huiselijk leven der Germanen.

16. Dat de Germaansche volken geen e eigenlijke steden bewonen, ja dat zij zelfs niet van onmiddellijk aan elkander grenzende huizen willen weten is vrij wel algemeen bekend. Zij wonen afgezonderd van 'elkaar en vestigen zich, de een in deze de ander in gene richting, waar maar een bron, een gouw of een woud hen daartoe uitnoodigt. De aanleg hunner dorpen is geheel verschillend van de onze, want terwijl ze bij ons uit onderling verbonden en samenhangende huizenrijen bestaan, omgeven zij ieder hunne woning met eene open ruimte, hetzij bij wijze van bescherming tegen brandgevaar]), hetzij Uit onbekendheid met de bouwkunde1). Zelfs het gebruik van metselsteen of tegels 3) is hun onbekend; zij bezigen voor alles onbewerkt tiinmerhout, en wat zij daarvan bouwen is zonder eenige smaak of schoonheid. Slechts enkele gedeelten bestrijken zij meer zorgvuldig met een soort leem, die zoo rein en glanzig is, dat men den indruk

1) De beide hier door Tacitus genoemde gronden houden geen steek. In waarheid dreef hen hun vrijheidszin tot deze handelwijze.

2) De Germanen hadden hiervoor zelfs geen naam; want het woord tegel is het Latijncche tegula, en metselsteen is het Latijnsche caementum, dat als cement in eenigszins gewijzigde beteekenis nog voortleeft. Ook het woord muur (Lat. murus] was aan de taal der Germanen vreemd.

---

krijgt van muurschildering of kleurige lijnen. Ook is het hunne gewoonte onderaardsche holen uit te graven, die zij van boven met een dikke mestlaag bedekken; zoodoende vormen zij een toevluchtsoord voor den winter en een bergplaats voor veldvruchten, want dergelijke verblijven bieden verzachting tegen de strenge winterkoude, en komt eens de vijand in het land, dan plundert hij toch alleen wat open en bloot ligt; immers öf hij merkt niet dat er op die wijze voorraad verborgen is, öf juist daardoor ontgaat deze hem, daar hij hem vooraf moet zoeken.

17. De algemeen gebruikelijke dracht is een mantelvormig opperkleed, dat met een gesp of bij gebreke daarvan met een doorn bijeen wordt gehouden 1): zonder verdere bedekking

brengen zij zoo geheele dagen bij het haardvuur door. De meervermogenden onderscheiden zich door de stof 2) van het onderkleed 2), dat niet wijd golft, zooals dat der Sarmaten en Parthen, maar nauw sluit en elk lichaamsdeel afzonderlijk doet uitkomen. Ook zijn er, die dierenvellen dragen, waarbij zij, die vlak bij Rijn- of Donauoever wonen, geen bijzondere voorkeur aan den dag leggen, terwijl daarentegen die in het binnenland meer kieskeurig zijn, daar wegens gemis van handelsverkeer hun geen andere tooi wordt verschaft. Zij doen namelijk een keus uit verschillende diersoorten en omboorden de

1) Dit gewaad beantwoordt aan de Romeinsche toga.

2) Dit kleed, overeenkomende met de Romeinsnhe tunica, werd door allen gedragen. Dat der rijken was echter van fijnere stof.

---

afgetrokken huiden met gespikkeld bont van beesten 1), die afkomstig zijn van den meer noordelijk gelegen oceaan 2) en de ons onbekende zee 2). De kleederdracht der vrouwen verschilt over het geheel niet van die der mannen. Alleen willen de vrouwen zich nog wel eens in linnen gewaden hullen, die zij met roode strepen 3) versieren. Haar onderkleed is zonder mouwen en laat armen, schouders en het bovengedeelte der borst onbedekt.

18. Maar toch is hunne opvatting omtrent het huwelijk streng en het is juist die zijde van hun zedelijk leven, die den meesten lof verdient. Want zij zijn bijna de eenige barbaren, die zich met ééne vrouw tevreden stellen; en de weinigen, die eene uitzondering maken, doen dit niet uit wellust, maar omdat hun wegens hun aanzienlijken stand van alle kanten huwelijksvoorslagen worden gedaan.

Den bruidschat biedt niet de vrouw den man, maar de man der vrouw aan. Dit geschiedt in tegenwoordigheid van de ouders en verwanten, die de geschenken keuren; en dit zijn geene uitgezochte fraaïgheden om de vrouwelijke ijdelheid te streelen of opdat de jong-gehuwde zich er mede opsmukke, maar runderen, een

1) Waarschijnlijk zeehonden en hermelijnen.

2) = de Oostzee. Uit deze plaats blijkt, dat er pelshandel gedreven werd tusschen Scandinavië en het Vasteland aan den zuidelijken oever der Oostzee.

3) Het door Tacitus hier gebezigde purpura is = rubro colore Echt purper was voor de Germanen te duur.

---

getoomd paard, een schild, een framje en een zwaard. Wanneer nu deze geschenken goedgekeurd zijn, wordt de vrouw als echtgenoote aangenomen, waarbij zij ook van haar kant den man een stuk zijner uitrusting aanbrengt. Dit beschouwen zij als den hechtsten band, dit is voor hen een soort van geheimzinnige wijding, dit zijn voor hen de beschermgoden van den echt. En de vrouw moet niet denken, dat zij buiten den gedachtenkring van den man staat; integendeel: haar komt een aandeel in zijne heldendaden toe en zij bevindt zich even goed binnen het gebied der krijgs-gebeurtenissen als hij. De eigenaardige verlovings-plechtigheden wijzen er haar op, dat zij in het huwelijk treedt als deelgenoote in de moeiten en gevaren van den man, bereid om hetzelfde in vrede hetzelfde in oorlog te dragen en te wagen: dit is de beteekenis van dat runderspan, van dat opgetuigde paard en van de schenking der wapenen. Zoo gestemd moet zij leven, zoo sterven: hetgeen zij thans als hare verplichtingen op zich neemt moet zij eenmaal ongeschonden en in behoorlijken staat aan hare zonen nalaten, opdat de schoondochters het van deze in ontvangst nemen en op hun beurt de kleinkinderen het erven.

19. Zoo leven de vrouwen in wel beschutte kuischheid, door geene verlokkende tooneelvertooningen of door gastmalen, die de zinnen prikkelen, bedorven. Van geheime minnebrieven 1) weten daar evenmin

1) Deze opmerking kan tot brieven van eiken aard worden uitgestiekt. De uitdrukkingen voor schrijven (scribere) en lezen.

---

mannen als vrouwen iets af. Echtbreuk, die in verhouding tot eene zoo talrijke bevolking, uiterst zelden voorkomt, wordt oogenblikkelijk door den man zelf bestraft; met kort geknipte haren, naakt, in tegenwoordigheid der bloedverwanten drijft hij zijn vrouw het huis uit en jaagt haar onder geeselslagen door het geheele dorp. Want het prijsgeven der kuischheid vindt in het algemeen geene verontschuldiging: noch schoonheid, noch jeugd, noch rijkdom zal het geschandvlekte meisje een echtgenoot bezorgen. Daar 1) toch beschouwt niemand het onteeren van een meisje als een grap, en verleiden of verleid worden behoort daar 1) niet tot den goeden toon 1). Beter 2) althans is het nog met die landen gesteld, waarin alleen maagden huwen, en waar voor een'vrouw slechts éénmaal in het leven uitzicht op een huwelijk is en op het afleggen van trouwbeloften. Zoo ontvangen zij één echtgenoot, zooals zij ook één lichaam en één leven ontvingen, en, komt hij te sterven, dan mag er bij haar geene gedachte aan eene andere liefde, en geene verdere begeerte naar een man bestaan, opdat zij wel weten, dat zij in den man niet allereerst den echtgenoot behooren lief te hebben, maar bovenal, dengene, door wien het echtverbond mogelijk is geworden. Paal of perk te stellen aan het aantal zijner kinderen of een nageboren kind te dooden wordt als een misdaad

(legere) zijn door onze voorouders al weder aan de Romeinen ontleend.

1) Zooals te Rome.

2) Dan te Rome.

---

beschouwd en daar 1) hebben goede zeden meer waarde dan elders 1) goede wetten 1).

20. Naakt en vuil groeien in elk huis de kinderen op en bereiken daarbij dien lichaamsbouw en die reuzengestalten, waarover wij ons verbazen. Elk kind legt de eigen moeder aan de borst, want aan dienstmeiden of aan voedsters worden zij niet overgelaten. Door geene meerdere verfijning onderscheidt zich de opvoeding van den heer van die van den knecht; zij leven te zamen te midden van hetzelfde vee en op denzelfden bodem totdat de leeftijd den vrije zijn eigen plaats aanwijst en zijne aangeboren meerderheid hem als van zelf verheft. Eerst laat smaken de jongelingen het echtelijk genot, vandaar hunne onuitputtelijke man-baarheid. En ook met de meisjes maakt men geen haast; haar leeftijd is dezelfde en haar wasdom is gelijk: beide even krachtig paren zij, en van de kracht der ouders getuigen de kinderen. Zusterszonen zijn den oom even na als den vader 2). Sommigen beschouwen

1) Daar: in Germanie; elders: in Rome. Tacitus maakt hier eene doorzichtige toespeling op de Romeinsche huwelijkswetten, met name op de lex Julia van Augustus (18 v. C.), en op de lex Papia Poppaca (9 n. C), die te vergeefs echteloosheid trachtten tegen, te gaan en zelfs premies stelden op het bezit van wettige kinderen. Vgl. Hor. Carm. III, 2é, 35: quid leges sine moribus vanae proficiunt? — wat baten wetten, die toch ijdel zijn, als de zeden slecht blijven? Tacit. Aun. III, 26,1. Justin. 11,2,15.

2) Dit laat zich hieruit verklaren, dat na des vaders doodde zuster, zoo lang zij ongehuwd is, onder de voogdij van den broeder staat. De broeder der moeder was de beschermer van de weduwe en van hare kinderen. Vgl.: het Nibelungenlied waar Gunther bij Chriemhüd èn als jonkv'roriw èn als weduwe de plaats des vaders

vervult.

---

zelfs deze bloedverwantschap als nog heiliger en inniger, en eischen bij het ontvangen van gijzelaars bij voorkeur deze kinderen, alsof zij daardoor voor het geweten van hem, die ze stelt, een hechteren en met het oog op zijne familie een omvangrijkeren band knoopen. Echter blijven alleen de eigene zonen erfgenamen en opvolgers, en een testament bestaat niet. Bij gebreke van zoons zijn de naastberechtigde graden in het aanvaarden der nalatenschap de broeders en de ooms van vaders- en moederskant. Hoe meer bloedverwanten er zijn en hoe grooter het aantal aangetrouwden is, des te liefelijker is dan het aanschijn van den ouderdom; van dienstbetoon en vleierij jegens rijke kinderloozen geen spoor. 1).

21. De erfgenaam is verplicht evengoed als de vriendschapsbetrekkingen ook de vijandschappen van zijn vader of verwant over te nemen: maar deze duren niet onverzoenlijk voort, want zelfs manslag kan door een zeker aantal stuks groot of klein vee als boete verzoend worden en het geheele huis van den beleedigde aanvaardt de genoegdoening 2); en dit is zeer heilzaam

1) Tacitus denkt aan het jacht maken op erfenissen en legaten te Rome door middel van allerlei kruiperig dienstbetoon, door geschenken, uitnoodigingen, morgenbezoek, hulp en bijstand in processen. Vgl. Taeit. Aun. tl II, 42, 18 en 52, 7 — XV, 19, 7 — Plin. epp. IV, 15,3 — Tacit. Dialog. 6, 7.

2) Dit is het zoogenaamde meergeld of mangeld, oud-duitsch wera geit ~ prijs voor een gedooden man (vir), die naar den stand van dezen verschilde.

---

voor het gemeene best, omdat bij eene zoo bandelooze vrijheid persoonlijke geschillen des te gevaarlijker zijn. Geen ander volk legt kwistiger neiging aan den dag zoowel tot gastmalen van vrienden als tot gastvrijheid jegens vreemden. Voor een mensch, wie hij ook zij, zijn deur te sluiten geldt als zonde; ieder ontvangt den gast aan zijn naar zijn vermogen aangerichte tafel. Schiet deze daartoe te kort, dan legt hij, die zooeven nog gastheer was, deze rol af om die van gids en begeleider naar een ander onderkomen aan te nemen; en onuitgenoodigd begeven zij zich naar het naaste huis. Maar dit komt er niet op aan: zij worden even vriendelijk opgenomen. Wat het gastrecht aangaat maakt niemand eenig onderscheid of men te doen heeft met een bekende of onbekende. Het is gebruikelijk den gast bij zijn vertrek iets ten geschenke mee te geven als deze soms daarom vraagt; maar wederkeerig staat den gastheer hetzelfde vrij. Zij scheppen behagen in dergelijke geschenken, maar zij rekenen het gegevene iemand niet aan, noch worden door het ontvangene tot iets verplichtl).

22. Terstond na den slaap, dien zij dikwijls tot laat op den dag rekken, nemen zij een bad en wel nog al veel warm, daar het bij hen meestal winter is. Na het bad gebruiken zij een maal, waarbij ieder zijne afzonderlijke plaats en eigen tafel heeft. Dan gaan zij aan

1) De hierop nog volgende ww. victus inter hospites comis (communis Selling) behooren blijkbaar niet in den text. Ik heb ze dus met Bleter en Prammer weggelaten.

---

den arbeid, maar ook niet zelden naar drinkgelagen 1) en dan gewapend. Dag en nacht onafgebroken met drinken doortebrengen wordt niemand als schande aangerekend. Maar hieruit ontstaat, zooals meer onder dronkaards 1), menigvuldige ruzie, waarbij het zelden bij

een scheldpartij blijft; doorgaans neemt de twist eerst een eind met verwondingen en doodslag. Doch ook waar het geldt vijanden met elkaar te verzoenen, echtverbintenissen te sluiten, hoofden te verkiezen, ja zelfs waar het gaat om vrede of oorlog 2) beraadslagen zij meestentijds aan gastmalen 3), want naar hunne meening is geen oogenblik meer geschikt om de ziel te ontsluiten voor eene eerlijke, of in geestdrift te brengen voor eene grootsche gedachte. Dit volk, vrij als het is van sluwheid en arglist, weet nog zijne gemoedsgeheimen te openbaren in ongedwongen scherts; en dus komt ieders meening open en bloot aan het licht. Den volgenden dag wordt de zaak op nieuw behandeld 3), en zoo krijgt elk van beide tijdstippen zijne gerechtigheid: zij beraadslagen wanneer zij tot geen veinzerij in staat zijn, zij nemen een besluit, wanneer zij voor geene vergissingen vatbaar zijn 4).

1) Vgl. Herod. I, 133 waar hij van de drankzucht der stam-verwante Perzen melding maakt (Klass. Schr. no. 5, p. 83).

2) Vgl. Tacit. Hist. IV, 14, 9 over Claudius Civilis.

3) Vgl. Herod. 1.1. (Klass. Schr. t. a. p.).

4) Al wat in dit caput van de Germanen verhaald wordt staat lijnrecht tegenover het doen en laten der Romeinen. Dezen toch stonden vroeg op, namen een bad na het balspel, dineerden aan triclinïën (Klass. Schr. nrs. 42—43, pag. 105 noot'), droegen hierbij geene wapenen, dronken eerot 's avonds en dan in den regel matig, en wantrouwden elkander, voornamelijk in den Keizertijd.

---

23. Hun drank is een vocht uit gerst of weit, dat door gisting 2) is omgezet in een brouwsel 1) waarvan de smaak eenigszins aan wijn doet denken 1); de grensbewoners van Rijn- en Donauoever koopen ook wijn. Hun kost is eenvoudig: in het wild groeiend ooft, versch 3) wildbraad of geronnen melk. Zonder kunstige toebereiding, zonder prikkelende middelen stillen zij hun honger. Tegenover den dorst toonen zij niet dezelfde matigheid. Als men aan hun drinklust toegeeft en hun al door voorzet zooveel zij maar begeeren, dan zal het blijken, dat men hen eerder kan overwinnen door hen in hun zwak te tasten, dan door geweld van wapenen.

24. Zij kennen slechts één soort schouwspel en dit is, als het voorkomt, bij ieder gezellig samenzijn steeds hetzelfde. Jonge mannen wegens hun stand tot deze opvoeringen gerechtigd, leggen hun opperkleed af, nemen zwaard of framje ter hand, houden deze als tot den aanval gericht en dansen zoo in wilde sprongen daartusschen door. De oefening baart kunst, de kunst sierlijkheid; echter doen zij dit niet als broodwinning

1) Met dezen drank wordt bier (bior van bibere) of meth (Gr. méthu) bedoeld. Tacitus vermijdt met opzet het uitheemsche woord cerevisia, dat van Keltische origine is.

2) In tegenstelling met de gewoonte der Romeinen, die het een poos bewaarden en murw maakten.

---

of om er wat mee te verdienen: het loon voor hun dartel spel, hoe vermetel dit ook zij, vinden ze in het vermaak der toeschouwers.

Wat echter verbazing wekt is hun zucht tot dobbelen. Geheel nuchter geven zij zich, alsof het een ernstige zaak geldt, hieraan over en dat met eene speelwoede, die voortdurend stijgt, onverschillig of zij winnen of verliezen: hebben zij al hun bezit verspeeld, dan zetten zij op den allerlaatsten worp hun vrijheid en hun persoon.

De verliezer wordt zonder verzet knecht; hij moge jonger of sterker zijn, geduldig laat hij zich boeien en verkoopen. Zóó stijfhoofdig zijn zij in een toch zoo verkeerde zaak; zij zelf

noemen het trouw aan het woord van eer. Slaven van deze soort zijn ze daarom gewoon te verhandelen, om ook zelf niet voortdurend gebukt te gaan onder het beschamende gevoel van zulk eene overwinning.

25. De andere, onvrijwillige, slaven bezigen zij niet op onze wijze, zoo dat onder het dienstpersoneel ieders taak nauwkeurig is omschreven: elke knecht heeft zijn eigen woning, zijn eigen haard. Alleen legt hem de heer de levering op van eene bepaalde hoeveelheid graan of vee of kleederen, evenals dat bij ons met een kolonist 1) het geval is. Verder strekt zich de onderdanigheid niet uit; de overige huiselijke bezigheden

1) Tacitus verstaat onder Servi (knechten) de Germaausche hoorigen, die hij h. t. p. vergelijkt met de Romeinsche coloni, die grondbezit in erfpacht hadden.

---

bezorgen vrouw en kinderen van den heer. Het geeselen, in boeien werpen en met dwangarbeid straffen van een knecht is eene hooge zeldzaamheid: meer komt het voor, dat ze hem dooden, echter niet bij wijze van streng tuchtmiddel, maar in woedende drift, zooals men een tegenstander velt, alleen met dit verschil, dat hierop geen straf 1) volgt. Vrijgelatenen staan niet veel hooger dan knechten; zelden hebben zij eenigen invloed in huis, nooit in den staat 2) met uitzondering alleen van die volken, die door koningen 2) geregeerd worden. Daar toch stijgen zij wel boven de vrijgeborenen, ja boven den adel 2); bij de anderen daarentegen is juist de ondergeschikte toestand der vrijgelatenen een bewijs hunner vrije Staatsinrichting.

26. Geld- en woekerhandel zijn onbekende zaken, en daarom wordt deze toestand zoo beter gehandhaafd dan wanneer er verbodsbepalingen bestonden. De landerijen worden naar het aantal bebouwers door allen gezamenlijk bij afwisseling in bezit genomen, en dan naar den rang, dien zij innemen, onder de afzonderlijke personen verdeeld; de uitgebreidheid der akkers maakt de verdeeling gemakkelijk. Jaarlijks wisselen zij onder elkaar van bouwland, en altijd blijft dan nog een stuk grond braak liggen. Want zij geven

1) De heer betaalde voor het dooden van een eigen hoorige geen weergeld.

2) Geheel anders was het te Rome hiermee gesteld; Tacitus denkt hier aan de vele invloedrijke liberti onder de keizers. Evenwel blijkt uit het onmiddellijk volgende hoe zelfs in Germaansche koninkrijken dgl. toestanden mogelijk waren.

---

zich volstrekt geen moeite om de vruchtbaarheid en den omvang van den bodem door het aankweeken van boomgaarden, het afpalen van weiden, het besproeien van tuinen te doen stijgen: de eenige eisch dien zij aan den grond stellen, is dat hij hun graan opbrengt. Daarom verdeelen zij ook het jaar niet in zooveel jaargetijden als wij: zij kennen den winter, de lente en den zomer en hebben daarvoor ook namen, de naam herfst en zijne gaven zijn hun onbekend.

27. Begrafenissen hebben zonder eenige praal of staatsie plaats 2): als eenige onderscheiding worden de lijken van voorname mannen met bepaalde houtsoorten verbrand. Op den brandstapel werpen zij niet een massa tapijtwerk of fijne reukwerken, alleen gaan wapenrustingen, soms ook het strijdros mede in den vuurgloed. Een heuvel van graszoden dekt het graf: eerbewijzen van hooge met veel arbeid opgerichte gedenkteekenen versmaden zij als een last, die op de overledenen drukt. Aan gejammer en geween maken zij snel, aan smart en droefheid eerst langzaam een eind. Alleen vrouwen betaamt het den doode te betreuren, mannen hem in droefheid te gedenken.

Heb ik in al het bovengezegde datgene meegedeeld, wat mij aangaande den oorsprong en de zeden van alle Germanen in het algemeen bekend is, zoo wensen ik hierop nu eene uiteenzetting van de instellingen en gebruiken der afzonderlijke stammen te laten volgen, met aanduiding in hoeverre deze onderling verschillen. Hierbij zal ik dan tevens vermelden, welke Germaansche volken naar Gallië zijn verhuisd.

1) Geheel anders was het bij de Romeinen met de imagines en praeficae; ook anders bij de Galliërs vgl. Caes. B. G. VI, 19, 4 (Klass. Schr. nrs. 20—21, pag. 170).

IV. Cap. 28—29. Volken naar Germanië overgekomen, en andere, die de grenzen van Germanië overschreden hebben en naar elders getogen zijn.

28. Volgens de berichten van divus Julius 1) onzen betrouwbaarsten zegsman in dit opzicht, moeten eertijds de Galliërs machtiger geweest zijn dan de Germanen 2); en daarom is het wel te begrijpen, dat ook Galliërs zich metterwoon naar Germanië begeven hebben; want in welk opzicht zou een rivier hebben kunnen verhinderen, dat eenig volk in het gevoel van zijn kracht woonsteden in bezit nam en weder voor andere verruilde, zoolang deze nog onbekend en door geen begrensd gebied in afzonderlijke rijken gesplitst waren? Zoo hebben dan tnsschen het Hercynische woud 3) en

1) Gewone benaming van Caesar dictator na zijn dood, daar hij onder de goden (dioi) was opgenomen. Zie mijne vertaling; van Plut. Caes. (Klass. Schr. nrs. 42—43 pgs. 131 en 134 noot 2). Na hem is dezelfde vereering aan meerdere Keizers ten deel gevallen, die dan ook geregeld met den titel divus, steeds vóórden naam geplaatst, worden aangeduid. Vgl. boven c. 8 noot l).

2) B. G. VI, 24, 1 (Klass. Schr. n«s. 20—21 p. 172).

3) Over dit woord Caes B.G. VI, 25 Klass. Schr. nrs. 20—21 p. 173). Tacitus verstaat er hier onder de Schwabische Jura (Ranc Alp) tusschen Neckar en Donau.

Rijn- en Mainstroom de Helvetiërs, en meer naar het Oosten de Bojers, beide Gallische volken, zich neergezet. Nog heden bestaat de naam Bohemen en wijst op de oude geschiedenis van het land, ofschoon het weder andere bewoners gekregen heeft. 1) Maar of de Aravisciërs van de Osiërs naar Pannonië. of de Osiërs van de Aravisciërs naar Germanië verhuisd zijn, is bij gelijkheid tot op den huidigen dag van taal, instellingen en gewoonten niet uit te maken; want terwijl hunne armoede en vrijheid weleer geen onderscheid had aan te wijzen, moesten de voor- en nadeelen van beide oevers van den Donau voor hen toch ook dezelfde zijn. De Treveren en de Nerviërs maken zelfs meer dan men zou denken aanspraak op de eer van Germaanschen oorsprong te zijn, evenals of wegens deze roemrijke afkomst alle gelijkenis tusschen hen en de verslapte Galliërs zou zijn uitgewischt. Den Rijnoever zelf bewonen de Vangionen, Tribociërs en Nemeten, stammen van beslist Germaanschen bloede. Zelfs de Ubiërs, hoewel zij verdienden een Romeinsche kolonie te zijn en zich liever naar den naam hunner stichtster 2) Agrippinensers noemen, schamen zich hun afkomst niet; lang geleden reeds kwamen zij over den Rijn en ontvingen wegens hunne beproefde trouw woonplaatsen vlak aan zijn oever, om de grenzen te bewaken, niet om bewaakt te worden.

1) Vgl. beneden cup. 42.

2) Agrippina Minor, dochter van Germanicus, vierde vrouw van Keizer Claudins. Bedoelde kolonie in het land der Ubiërs is Keulen (Colonia-Cologne).

---

29. Van al deze stammen zijn de Bataven de dapperste; zij bewonen slechts een klein gebied van den rivieroever, en wel in hoofdzaak het eiland, dat door den Rijnstroom wordt gevormd. Eertijds een stam der Chatten hebben zij tengevolge van binnenlandsche twisten hunne woonplaatsen naar deze streken overgebracht, om zoo een deel te vormen van het Romeinsche rijk. Nog altijd nemen zij de eereplaats in en worden als oude bondgenooten met onderscheiding bejegend: want op hen drukt geene smadelijke belasting, en geen

staatsinkomstenpachter zuigt hen uit; ontheven van gewone belastingen zoowel als van vrijwillige bijdragen nemen zij een geheel afzonderlijke plaats in, zoo dat zij alleen om in den strijd te dienen als een soort werpspies en wapenrusting als 't ware in reserve worden gehouden.

In denzelfden toestand van onderdanigheid verkeert de stam der Mattiaciërs, 1) want het Romeinsche volk heeft onder voortdurende gebiedsuitbreiding zijn gezag tot over den Rijn en de oude rijksgrenzen weten te doen eerbiedigen. Zoo leven de Mattiaciërs met het oog op woonplaats en grenzen op hun eigen oever, maar wat gezindheid en neiging betreft bij ons, over het geheel gelijk aan de Bataven, behalve dat zij door de gesteldheid van hun bodem en hun klimaat nog wat vuriger van aard zijn gebleven.

1) Dit volk woonde aan den Taunus in Nassau. Hunne hoofdstad was Mattiacum (Wiesbaden). De warme bronnen aldaar vermeldt reeds Plin. H. N. XXXI, 2; en de Kursaal prijkt dan ook met het opschrift "Fontibus Mattiacis".

Wat hen betreft, die de decumatische 1) akkers bebouwen, deze zou ik niet onder de volken van Germanië willen medetellen, al zijn ook hunne woonplaatsen, tusschen Rijn en Donau gelegen: het waren namelijk allen Gallische avonturiers, die driest door hun nood deze landstreken hebben bezet, toen het Romeinsche gezag zich daar nog niet onaangevochten handhaafde. Later is daar een grenswal opgetrokken met versterkte burchten als evenzoovele vooruitgeschoven posten, en zoo werd hier als 't ware een voorland van het rijk gevormd, dat tevens als deel eener provincie wordt beschouwd.

1) Agri decumates of decumani beteekent tiendland, daar de bewoners de decuma of decima (— 1/10) van den opbrengst aan de Romeinen moesten betalen.

V. Cap. 30—37. Germaansche volken in het Westen en Noorden.

30. Ten noord-oosten2) der Mattiaciërs wonen de Chatten s). Hun gebied neemt een aanvang bij het Hercynische woud en is niet zoo vlak en moerassig als de overige Germaansche landen, die zich verder wijd en zijd uitstrekken. Want eerst loopen de bergen onafgebroken voort, om dan allengs in hoogte en breedte af te nemen, en zoo blijft het Hercynische woudgebergte zijne Chatten onafscheidelijk vergezellen,

2) Dat beteekent hier ultra (eig. — aan gene zijde

3)— Hessen..

---

totdat het tegelijk met hen ophoudt. Het is een bij uitstek gehard slag van menschen, dat aan eene krachtige ineengedrongen gestalte een trotschen oogopslag en groote geestkracht paart. Voor Germanen bezitten zij veel overleg en bezonnenheid: zoo stellen zij uitsluitend uitgelezenen in de voorste linie, gehoorzamen hunne aanvoerders, strijden niet buiten de gelederen, weten van het gunstige oogenblik gebruik te maken, een aanval, zoo noodig te verschuiven, den dag met oordeel in te deelen en zich 's nachts door wallen en schansen te beveiligen: voorts rekenen zij de gelukskans onder de onzekerheden, maar bouwen op de dapperheid als den eenigen veiligen grondslag, en — wat al zeer zeldzaam en overigens alleen een eigenschap der Romeinsche krijgstucht is — zij stellen meer vertrouwen op den aanvoerder dan op het leger. Al hun kracht ligt in het voetvolk, dat behalve met zijn wapenrusting nog met ijzeren gereedschappen en proviand is belast; de andere stammen ziet men ten strijde trekken, de Chatten ten oorlog 1). Zij houden zich zelden met strooptochten of schermutselingen op; trouwens ligt het ook meer in het karakter van ruiterij om snel eene overwinning te behalen en snel te wijken: maar bij de Chatten grenst haast aan vreesachtigheid, bedachtzaam dralen daarentegen aan standvastigheid.

31. Iets, wat bij andere Germaansche stammen zelden

1) De bedachtzame Chatten denken bij hunne ondernemingen niet alleen aan het oogenblik van den strijd, maar ook aan de mogelijke gevolgen van den geheelen krijg.

---

voorkomt en dan nog alleen als het voortspruit uit iemands persoonlijke stoutmoedigheid, is bij de Chatten een algemeen voorkomend gebruik geworden. Deze gewoonte bestaat hierin, dat zij bij de intrede van den mannelijken leeftijd haar en baard laten groeien en dezen aan de dapperheid gewijden en verpanden gelaatstooi niet eerder afleggen, voordat zij een vijand verslagen hebben. Als 't ware met den voet tredende op 's vijands lijk en wapenbuit ontdoen zij zich van den haardos, in de overtuiging, dat zij nu eerst verdienen te leven en vaderland en ouders waardig zijn; lafaards en onkrijgshaftigen behouden den woesten haarbos. De dappersten dragen bovendien bij wijze van boei een ijzeren armring, hetgeen overigens bij de Germanen eene schande is, en wel zoolang totdat zij door een vijand neer te vellen zich van dezen smaad bevrijden. 1) Vele Chatten scheppen behagen in deze dracht, en zijn daaraan nog kenbaar als zij reeds oud en grijs geworden zijn. Zij worden door vriend en vijand met den vinger nagewezen en op hen rust de eervolle taak bij eiken slag den strijd te openen. Zij zijn het, die steeds in het voorste gelid staan — een ongewone aanblik! Zelfs in vrede nemen zij geen zachter voorkomen aan, maar blijven dezelfde ijzer-vreters. Geen hunner heeft huis of erf of iets om handen: waar zij komen

worden zij gespijzigd als verkwisters

1) Vgl. Kleist, die Hermansschlacht IV, 1: du (Marbod) hattest ein Gelübd' gethan und miisstest an dem Arm den Ring von Eisen tragen, solang ein röm'scher Mann in Deutschland sei. Men vindt iets dgls. bij de Macedoniërs. Aristot. polit. 7, 2.

---

van eens anders en verachters van eigen goed, totdat zij door ouderdom en daarmee gepaard gaande inzinking van krachten tot het ten toon spreiden van een zoo ijzeren heldenmoed niet langer opgewassen z\jn.

32. De naaste buren der Chatten zijn de Csipiërs en Tencteren. Zij wonen aan den oever van den Rijn, die daar al in een vast omsloten bedding stroomt en eene voldoende grensscheiding vormt. De Tencteren munten behalve door de gewone krijgshaftigheid nog bovendien door hunne voortreffelijk gedresseerde ruiterij uit; zelfs de roem van het Chattische voetvolk gaat dien der Tencterische ruiters niet te boven. Hiervoor heeft het voorgeslacht den grond gelegd: het nakroost bouwt er op voort. De rijkunst is der kinderen spel, der mannen wedstrijd; en ook de grijsaards zitten nog in den zadel. Evenals de dienstknechten en huis met inboedel en alles wat onder het erfrecht valt, gaan ook de paarden bij erfenis over: de zoon, die ze erft, behoeft niet, zooals bij de overige zaken, de oudste te zijn maar de krijgshaftigste en dapperste.

33. Naast de Tencteren trof men voorheen de Bructeren aan; nu zijn daar, naar men verhaalt, de Chamaven en Angrivariërs gaan wonen. De Bructeren zijn namelijk ten gevolge eener coalitie van naburige natiën verdreven en volledig uitgeroeid 1), hetzij uit haat

1) Zoo was de opvatting in 98 te Rome, toen de Germanië geschreven werd. Maar reeds 15 jaren later spreekt de jongere Plinius in zijne Brieven van een Koning der Bructeren en de grieksche geograaf Ptolimacus (160 n. C.) vermeldt dit volk als bewoners van hun oorspronkelijk gebied.

---

over hun trotschen overmoed, hetzij dat men aangelokt werd door den rijken buit, hetzij dat hier eene gunstige beschikking der goden jegens ons in het spel is geweest; want deze misgunden ons zelfs niet het schouwspel van dien vernietigingskrijg. Meer dan 60.000 man zijn toen gesneuveld en dat niet door zwaard en speer der Romeinen, maar wat veel heerlijker is, ons tot eene verlustiging der oogen. Moge toch, dit smeek ik van de goden, onder deze volken, zoo al niet vriendschap met ons dan toch onderlinge veete duurzaam blijven bestaan, want waar allengs de ondergang ons rijk bedreigt, daar kan het lot ons geen grooter geluk bereiden dan de tweedracht onzer vijanden.

34. Aan de Angrivariërs en Chamaven sluiten zich in den rug de Dulgubniërs en Chasuariërs en nog andere niet afzonderlijk vermeldenswaardige volken aan. In voorwaartsche richting volgen de Friezen, die naar hunne meerdere of mindere macht in Groot- en Klein Friezen onderscheiden worden. Beide stammen strekken zich uit tot den Oceaan en worden van voren door den Rijn als met een zoom omweven; bovendien wonen zij om onmetelijke meren 1) heen, die ook reeds door Romeinsche vloten 2) bevaren zijn. Ja zelfs hebben wij onderzoekingstochten gedaan op den Oceaan daar

1) Zooals het Flevomeer. Deze meren heeten nu gezamenlijk (Sinds de doorbrak der Noordzee) Zuiderzee.

2) Onder Drusus en Germanicus,

---

in den omtrek, 1) waar volgens het gerucht nog zuilen van Hercules 2) staan, hetzij dat Hercules daar werkelijk geweest is, hetzij dat hier eene als bij overeenstemming aangenomen gewoonte in het spel is, om namelijk overal dat wat ons grootsch voorkomt met zijn roem in verband te brengen. En het ontbrak Drusus Germanicus 3) niet aan den noodigen moed, maar de Oceaan verzette zich tegen nasporingen zoowel omtrent zich zelven, als aangaande Hercules. Later heeft niemand meer een poging daartoe gedaan, en het getuigt dan ook van meer eerbied en schroom, waar het de daden der goden betreft, te gelooven dan te weten.

35. Tot zoover reiken mijne mededeelingen aangaande West-Germanië: noordwaarts wendt het land zich om in een geweldigen boog. Het eerste volk, dat wij hier terstond ontmoeten, zijn de Chauken. Deze stam sluit zich wel is waar bij de Friezen aan, en bewoont nog een deel der zeekust, maar strekt zich verder langs de grenzen van al de door mij genoemde volken uit, totdat hij met een groote bocht het gebied der Chatten raakt. En deze onmetelijke ruimte hebben de

1) Vgl. Tacit. Aun. I, 70 en II, 23 vlg.

2) Evenals in het Zuiden bij het Fretum Gaditatum schijnt ook in het Noorden ergens een punt geweest te zijn, dat wegens zijn voorkomen of om eene andere reden door de sage met Hercules in verband werd gebracht. Wellicht zal hier te denken zijn aan de Sond.

3) — de bekende Drusus, broeder van Tiberius (keizer van 14—37), die na zijn dood den eerenaam Germanicus kreeg.

Chauken niet alleen in bezit, maar zij vullen haar ook geheel; zij zijn de edelste stam onder de Germanen,, daar zrj bij voorkeur hun groote macht door gerechtigheid willen handhaven, en geheel vrij van ongebreidelde veroveringszucht in stille afzondering levende er niet op uit zijn om andere volken tot oorlogvoeren uit te dagen of hunne landerijen door rooverijen en plunderingen te verwoesten. Dit is juist het voornaamste bewijs van hunne voortreffelijkheid en kracht, dat zij om het hooge standpunt, dat zij innemen, te bereiken geene gewelddadige middelen behoefden te baat te nemen. Toch hebben allen de wapenen voor het grijpen, en, zoo noodig, staat een legermacht, talrijk aan mannen en paarden, terstond gereed; hun roem in vredestijd blijft even groot.

36. Grensbewoners van Chauken en Chatten zyn de Cherusken, die, in geruimen tijd door niemand aangevallen, zich in een te langdurigen en verslappenden vrede hebben gekoesterd, een toestand, die meer gemak dan veiligheid biedt, want rust te midden van overmoedigen en sterken is de ware niet; waar het vuistrecht geldt, daar berust de beslissing over hetgeen gematigd en rechtschapen is alleen bij den overwinnaar 1). Zoo worden dezelfde Cherusken, die weleer braaf en rechtschapen heetten, nu krachtelooze dwazen genoemd; daarentegen wordt den Chatten die hen overwonnen, hun geluk als wijsheid aangerekend. In den val der Cherusken zijn ook de Fosen, hunne naburen

Ik lees hier: nomina (Puteolanus) superioris (architypus) sunt.

---

meegesleept, en zoo zijn dezen, die in voorspoed bij hen achterstonden, thans in tegenspoed hunne gelijkgerechtigde lotgenooten.

37. Dezelfde boogvormige landstreek van Germanië en wel vlak aan den oceaan bewonen de Cimbren, nu een kleine staat, maar groot door roem. Van hunne voormalige grootheid

bestaan nog breede sporen, uitgebreide legerplaatsen aan beide Rijnoevers, wier ontzaglijke omtrekken voor de groote menschenmassa en de menigte handen, die daar aan het werk waren, alsook voor de geloofwaardigheid aan dien reusachtigen uittocht, nog heden een maatstaf vormen.

Het was in het 640e jaar van het bestaan onzer stad, toen onder het consulaat van Caecilius Metellus en Papirius Carbo 1) voor de eerste maal het wapengekletter der Cimbren vernomen werd. Wanneer wij nu van dat tijdstip tot het tweede consulaat van Keizer Trajanus 1) tellen, dan krijgen wij een reeks van ongeveer 210 jaren 1): zoo lang wordt er door ons gezwoegd aan de onderwerping van Germanië.

In den loop van eene zoo langdurige tijdsruimte vele verliezen aan beide zijden. Noch de Samniet, noch de Puniërs, noch de Hispaniën, noch de Galliën, zelfs niet de Parthen hebben ons in die mate aan hun bestaan herinnerd: want gevaarlijker dan Arsaces'

1) Dit consulaat valt in 114/113 v.C. (= het 640e jaar van de Stad). Het tweede consulaat van Trajanus was in 98 n.C. (— het 852e van de Stad), het jaar van de uitgave der Germania.

---

koninklijke macht 1) is der Germanen vrijheidszin. Of wat anders zou het oosten tegen ons kunnen aanvoeren, dan het sneuvelen van Crassus, terwijl het zelf zijn Pacorus 2) verloor en zich deemoedig kromde aan de voeten van een Ventidus? 2) Maar de Germanen hebben Carbo en Cassius, Scaurus Aurelius, Servilius Caepio en Gn. Mallius verslagen of gevangen genomen, en zoodoende achtereenvolgens het Romeinsche volk van vijf consulaire legers 3) beroofd; zelfs den Keizer 4) ontnamen zij Varus en met hem, drie legioenen. En

1) Arsaces, stichter van het Parthische rijk 256 v.C. Naar hem heetten allen Parthische koningen Arsaces; dus Arsacisreguum — het Parthische rijk.

2) Zoon van den Parthischen koning Orodes Arsaces. — P. Ventidius Bassus van lage afkomst, uit Picenum, kwam tijdens den bondgenooten-oorlog haar Rome waar hij een bestaan vond in het verhandelen van muilezels; door leveranties van deze dieren aan het leger in Gallie werd hij met Caesar bekend, door wiens toedoen hij plotseling in aanzien steeg, senator werd en hooge ambten bekleedde: in 43 werd hij zelfs door den invloed van het tresviraat consul. Vgl. Gellius N. A. 15, 4, 3 over de toen in Rome's straten gezongen spotverzen. In 39 en 38 versloeg hij als legaat van Antonius de Parthen.

3) Een consulair leger bestond uit 2 legioenen met de daarbij behoorende contingenten der bondgenooten.

4) Augustus met nadruk tegenover het Rom. volk (de republiek). Men ziet hieruit, dat men zich tijdens Tacitus met de gedachte vertrouwd had gemaakt, dat het leger niet meer aan het volk, maar aan den keizer behoorde.

---

al hebben C. Marius 1) hen in Italië, divis Julius 2) in Gallië, Drusus, Nero 3) en Germanicus hen in hunne eigene woonsteden geslagen, toch leden wij hierbij groote verliezen en plukten weinig vruchten; vervolgens zijn de reusachtige dreigementen van Gajus Caesar 4) een voorwerp van spot geworden 4). Toen kwam er rust, totdat onze eigene tweedracht en burgeroorlog hun de gelegenheid boden de winterkwartieren 5) onzer legioenen te veroveren, waarna zij zelfs de handen naar de Galliërs uitstrekten 6), en nadat zij weder van daar teruggedreven waren, zijn er in den jongsten tijd meer triumfen 7) over hen gehouden, dan overwinningen op hen behaald.

1) Bij Vircillac op de Campi Raudii 101 v.c.

2) Bedoeld worden Caesars oorlogen tegen Ariovistus, de Usipiers en Tencteren (KL Schr. Nrs 42, 43 pp. 3S vlg. en 45 vlgg.

3) — Ti Claudius Nero (Tiberius vóór zijn Keizerschap).

4) Caligula en zijne bespottelijke ondernemingen tegen de Germanen vgl. Sueson. G. Caes 45.

5) Tacitus heeft hier het oog op den Bataafschen vrijheidskamp onder Claudius Civilus, waarbij deze partij wist te trekken van de Romeinsche binnenlandsche twisten tusschen Otho en Vitellius en tusschen dezen en Vespasianus. Met de winterkwartieren worden vermoedelijk castra vetra bedoeld. Civilis dacht zelfs over het stichten van een Germaansch rijk in Gallië.

6) Men denke aan Dornitianus, die 83 n.C. zonder een vijand" gezien te hebben een onzinnigen triumf hield.

VI. cap. 38—45. Naties der Sueben.

38. De Sueben, tot wie ik thans genaderd ben, vormen niet zooals de Chatten of Tencteren één stam; want, terwijl zij het grootste gedeelte van Germanië in beslag nemen, laten zij zich bovendien in een aantal afzonderlijke natiën met bijzondere namen splitsen, hoewel de gemeenschappelijke naam Sueben blijft. Eene eigendommelijkheid van dit volk is het haar schuin op te steken en in een knod op te binden: zoo onderscheiden zich de Sueben van de andere Germanen, zoo de vrijgeborenen der Sueben van de knechten. Ook bij andere volken komt dit gebruik wel eens' voor, hetzij tengevolge van eenige verwantschap met de Sueben, hetzij, wat dikwijls gebeurt, uit zucht tot nabootsing, maar het blijft eene zeldzaamheid, die zich alleen tot den tijd der jeugd beperkt; de Sueben echter kammen tot op hoogen ouderdom het borstelige haar naar achteren en dikwijls ook binden zij het tot een knod boven op de kruin bijeen; de voornamen dragen nog een meer sierlijken haardos. Dat is nu wel opsmuk, doch 't is eene ijdelheid van onschuldigen aard; want zij tooien zich niet om lief te vinden en Jief gevonden te worden, 1) maar om, wanneer zij ten strijde trekken, met hun torenhooge haardracht op de oogen der vijanden een schrikverwekkenden indruk te maken.

want, terwijl zij het grootste gedeelte van Germanië in beslag nemen, laten zij zich bovendien in een aantal afzonderlijke natiën met bijzondere namen splitsen, hoewel de gemeenschappelijke naam Sueben blijft. Eene eigendommelijkheid van dit volk is het haar schuin op te steken en in een knod op te binden: zoo onder-scheiden zich de Sueben van de andere Germanen, zoo de vrijgeborenen der Sueben van de knechten. Ook bij andere volken komt dit gebruik wel eens' voor, hetzij tengevolge van eenige verwantschap met de Sueben, hetzij, wat dikwijls gebeurt, uit zucht tot nabootsing, maar het blijft eene zeldzaamheid, die zich alleen tot den tijd der jeugd beperkt; de Sueben echter kammen tot op hoogen ouderdom het borstelige haar naar achteren en dikwijls ook binden zij het tot een knod boven op de kruin bijeen; de voornamen dragen nog een meer sierlijken haardos. Dat is nu wel opsmuk, doch 't is eene ijdelheid van onschuldigen aard; want zij tooien zich niet om lief te vinden en Jief gevonden te worden,2) maar om, wanneer zij ten strijde trekken, met hun torenhooge haardracht op de oogen der vijanden een schrikverwekkenden indruk te maken.

39. Onder de Sueben noemen de Semnonen zich de oudsten en edelsten, en de geloofwaardigheid aan de oudheid van dezen stam vindt in een godsdienstig gebruik hare bevestiging. Op een bepaald tijdstip 'xomen in een woud van hen, dat wegens voorteekenen, aan

1) Met ironie gezegd; te Rome was dit namelijk zoo.

---

de vaderen gegeven, en om zijn ontzagwekkenden ouderdom als heilig wordt beschouwd, alle volken van denzelfden bloede, door gezantschappen vertegenwoordigd, bijeen en vieren daar met openbare slachting van een menschenoffer 1) eene afgrijselijke inwijdingsceremonie, overeenkomstig de barbaarsche voorschriften van hun godsdienst.

Nog eene andere vereering wordt aan dit woud bewezen: niemand betreedt het anders dan met een strik gebonden, als teeken van eigen onderdanigheid en om getuigenis af te leggen van de almacht der goden. Als iemand struikelt, dan mag hij zich niet oprichten of weer opstaan: op den grond voortkruipend moet hij zich uit het bosch naar buiten wentelen. Blijkbaar gaat men bij al dit fanatieke ceremonieel van het standpunt uit, dat uit dat woud

het volk zijn oorsprong neemt, dat daar de albeheerschende god 2) zetelt, en dat al het overige aan hem onderworpen en onderdanig is. Het aanzien der Semnonen wordt nog verhoogd door hun geluk: zij wonen in honderd gouwen en wegens dit groote geheel beschouwen zij zich als den hoofdstam der Sueben.

40. Juist omgekeerd is het bij de Langobarden. Hun geringe aantal is hun roem, want, ofschoon zij door talrijke en krachtige stammen omgeven zijn, weten zij zich toch uitstekend te beveiligen en dat niet door onderdanigheid te betoonen, maar door niet terug

1) Vgl. boven cap. 9 begin.

2) — Wodan, vgl. cap. 9 tzp met de noot.

---

te deinzen voor oorlog en gevaarvollen strijd. Verderop volgen de Reudigniërs, Avionen, Angelen, Variners, Eudosen, Suardonen, Huithonen, allen door stroomen of bosschen beschermd. Bij elk van dezen afzonderlijk valt niets merkwaardigs te vermelden; het eenige, wat opmerking verdient, is, dat zij gemeenschappelijk Nerthus, dat is Moeder Aarde, aanbidden en gelooven, dat zij ingrijpt in der mensehen lot en in persoon de volken bezoekt. Op een eiland in den Oceaan is een woud gelegen, door geen menschentred ontwijd; daarin bevindt zich haar gewijde wagen, met een laken bedekt; dezen aan te raken is alleen haar priester geoorloofd. Hij bevroedt de aanwezigheid der godin in haar heiligdom en begeleidt in diepen eerbied den wagen, die door koeien getrokken wordt. Dan komen er vroolijke dagen, en alle plaatsen, welke zij haar bezoek ea verblijf waardig keurt, zijn in feestdos. Dan beginnen, zij geen oorlogen en nemen geen wapen ter hand; al wat van staal is, is achter slot; dan kent men, dan wenscht men alleen vrede en rust, totdat dezelfde priester de godin, als zij verzadigd is van het verkeer onder de stervelingen, naar haar heilig woud terug, voert. Daarna wordt de wagen en het laken en — wanneer men het wil gelooven — ook de godheid zelve in een verborgen meer gewasschen. De dienst hierbij wordt verricht door knechten, welke terstond datzelfde meer verzwelgt.

Zoo omhult dus een schrikwekkende geheimzinnigheid eene godheid, waarvan men zich in schuwe onwetendheid afvraagt, wat dat toch voor een wezen is, dat alleen zij mogen aanschouwen, die ten doode bestemd zijn.

---

41. Maar dit deel der Sueben strekt zich in het meer afgelegene Germanië uit; dichter bij ons, en hierbij volg ik, evenals een weinig te voren den loop van den Rijn, nu dien van den Donau, ligt de staat der Hermunduren. trouwe bondgenooten der Romeinen; daarom zijn zij het eenige Germaansche volk, dat niet alleen aan den oever der rivier, maar diep het land in, en wel in de aanzienlijkste kolonie 1) der provincie Raetië handel drijft. Allerwegen komen zij tot ons over zonder zich voor iets in acht te nemen, en, terwijl wij aan andere volken alleen onze wapenen en legerplaatsen vertoonen, hebben wij voor hen onze huizen en landgoederen geopend, zelfs zonder dat zij dit begeeren. In het land der Hermunduren ontspringt de Elbe 2), een eertijds beroemde en ons bekende 2) rivier; thans kennen wij haar alleen nog maar van hooren zeggen 2).

42. Naast de Hermunduren wonen de Narisken en verderop de Markomannen 3) en Quaden. Bovenaan staan de roem en macht der Markomannen; zoo hebben zij zich zelfs hunne tegenwoordige woonplaatsen weleer na verdrijving der Bojers weten te veroveren. Maar

1) = Augusta Vindelicorum (Augsburg).

2) Tacitus verwart hier de Thuringsche Saale, een bijstroom van de Elbe, met de Elbe zelve. Eertijds waren Drusus (9 v. C.) en Tiberius (5 n. C.) tot de Elbe doorgedrongen, en kort voor Chr. was zelfs L. Domitius Akenobarbus (grootvader van Keizer Nero) deze rivier overgetrokken (vgl. Tacit. Ann. IV, 44). Daarna had geen Romeinsch veldheer zich meer zoover gewaagd.

3) — Markmannen, grensmannen (marka = margo, en man).

---

ook de Narisken en Quaden zijn niet ontaard. Deze landen, die van voren door den Donau als door een gordel begrensd zijn, vormen daardoor als 't ware den voormuur van Germanië. De Markomannen en Quaden hadden tot op onzen tijd koningen van eigen stam, het beroemde geslacht van Marbod en Indrus: nu laten zij zich ook welgevallen, dat men vorsten uit den vreemde over hen aanstelt, maar de kracht en macht dezer koningen berust geheel op Romeinsch gezag. Zelden worden zij door ons gewapenderhand, meermalen door jaargelden, gesteund en zij laten zich daardoor volstrekt niet minder gelden.

43. In noordoostelijke richting sluiten zich de Marsigniërs, de Kotinen, Osen, Buren den Markomannen en Quaden in den rug aan. Onder hen toonen de Marsigniërs en Buren in taal en zeden hunne Suebische afkomst; de Kotinen daarentegen zijn blijkens hunne Gallische, de Osen blijkens hunne Pannonische taal geen Germanen: ook is hiervan een bewijs, dat zij zich belastingen laten opleggen. Een deel daarvan wordt hun als menschen van uitheemsche afkomst door de Sarmaten, een deel door de Quaden opgelegd: voor de Kotinen is hierin een dubbele smaad gelegen, daar zij ijzermijnen bezitten 1).

1) Bedoeld worden de ijzer berg werk en bij Krakau (de sidero-ryckeia van Dtolemacus). Aan ijzer hebben volg. cap. 6 (zie boven) de Germanen gebrek, maar de Kotinen weten er geen gebruik van te maken. Vgl. E. M. Arndt: der Gott, der Eisen wachsen liess, der wolte keine Knechte.

Al de streken, die deze volken bewonen, bestaan slechts voor een gering gedeelte uit vlak land; meerendeels zijn het woudgebergten, bergtoppen en bergruggen. Want dwars door Suebië loopt een bergketen 1), aan gene zijde waarvan nog vele volken wonen, van welke de naam der Lugiërs, die zich weder in verscheidene staten splitsen, het meest verbreid is. Ik bepaal mij tot eene opsomming der belangrijkste: de Hariërs, Helvekonen, Manimers, Helisiërs, Nakarvalen. Bij de laatsten wordt een woud getoond, dat sinds overoude tijden als heilig wordt vereerd. Aan het hoofd staat een priester met vrouwelijken haardos 2), maar de goden zijn in Romeinsche vertolking Castor en Pollux. Want met hen komen zij, wat hun wezen betreft, overeen: hun eigen naam is Alken. Van hen bestaan geen beelden, en er is geen spoor van buitenlandsche godsvereering; men aanbidt hen echter als broeders, als jongelingen.

Van al de zoo even opgetelde volken zijn de Hariërs de machtigste; bovendien zijn zij van eene wilde natuur, die zij op kunstmatige wijze en door zich op eigenaardige tijdstippen zonderling voor te doen nog weten te verhoogen. Zoo trekken zij bij voorkeur in duisteren nacht met zwarte schilden en geheel getatoueerd ten strijde en jagen zoo door hunne vreesinboezemende, griezelig zwarte verschijning den vijand een schrik op het lijf. Deze meent een leger te zien van geesten

1) = Sudeten en Reuzengebergte.

2) Volgens Müllenhoff moet dit de beteekenis zijn van muliebri ornatu.

uit de hel, en houdt geen stand voor den ongewonen en als 't ware spookachtigen aanblik; want in eiken slag zijn het de oogen, die het eerst overwonnen worden.

Aan de overzijde der Lugiërs ligt het koninkrijk der Gotonen, 1) waar de teugels reeds wat straffer worden aangetrokken dan bij de overige Germaansche stammen, echter nog met behoud der vrijheid. Dan volgen als naaste buren aan den Oceaan de Rugiërs en Lemoniërs. Al deze volksstammen hebben als bijzondere kenteekenen ronde schilden, korte zwaarden en — gehoorzaamheid jegens hunne koningen.

44. Verderop liggen midden in zee de staten der Suionen, 2) die naast een landleger ook een zeemacht bezitten. Het voorkomen hunner schepen verschilt in zooverre van dat der onze, dat zich aan eiken van beide kauten een voorsteven bevindt, zoodat zij steeds eene voorzijde hebben, geschikt om te landen.

Ook bedienen zij zich niet van zeilen en evenmin hebben zij aan weerszijden een rij van roeibanken. Hun roeituig is zooals bij rivierschepen los en, al naar de behoefte het eischt, verplaatsbaar.

Ook kennen zij een voorrang toe aan het bezit van vermogen, en dientengevolge bestaat bij hen alleenheerschappij, waarbij geene beperking wordt geduld

1) = de Gothen, die toen het gebied van den beneden-Weichse] bewoonden.

2) = de Zweden (Scandinavië).

---

en waarbij de macht 2) om te bevelen 2) aan geene voorwaarden 2) gebonden 2) is. Daarom zijn ook niet, zooals bij de overige Germanen; de wapenen hier in ieders hand, maar worden achter slot en grendel door een knecht bewaakt; want plotselinge invallen van vijanden belet de Oceaan, en bovendien geven wapenen in handen van ledigloopers lichtelijk aanleiding tot uitspattingen. 3) En wat de wijze van bewaking betreft zou het voorwaar den koning niet tot voordeel strekken een adellijke of een vrijgeborene of zelfs een vrijgelatene met de hoede der wapenen te belasten.

45. Aan gene zijde der Suionen ligt nog eene andere zee in eene bijna onbewegelijke verstijving. 4) Men gelooft, dat zij de aarde omringt en afsluit, en wel daarom, omdat de laatste glans der Ondergaande zon tot haren opgang aldoor zoo helder blijft schijnen, dat hij de sterren verduistert. Er is bovendien een volkswaan, dat men het ruischen kan hooren, door hare opstijging uit het water teweeg gebracht, dat men de gestalten der zonnepaarden kan zien en haar eigen

1) Ik lees hier met Passow imperandi, niet parendi.

2) Hiermede is weergegeven de uitdrukking van den text: non precario iure. Volgens Ulpanus toch is precair, "datgene wat aan iemand op zijn verzoek zoolang ten gebruike wordt toegestaan, als hij die het toestaat, dit wil". Dus ~ tot wederop-zegging toe.

3) Bovenstaande woorden van Tacitus (in het oorspr.: otiosae armatorum manus facile lasciviunt) hebben nog niets van hunne waarde verloren.

4) De Noordelijke IJszee.

---

met stralen omkranst hoofd. Met recht stelt hier de sage de uiterste grens der natuur.

Daarom wend ik mij naar rechts, waar de Suebische zee de kustlanden vnn de stammen der Aestiërs bespoelt; hun levenswijze en uiterlijk voorkomen is Suebisch, hun taal gelijkt meer op de Britannische. Zij aanbidden eene „moeder der goden". Als zinnebeeld van deze vereering dragen zij figuren van everzwijnen bij zich, die de kracht van verdedigingswapenen en schildbedekking hebben en den aanbidder der godin zelfs te midden der vijanden als een talisman onkwetsbaar maken. Het gebruik van ijzeren wapenen is zeldzaam, in den regel bezigen zij knodsen.

Op graanbouw en anderen veldarbeid leggen zij zich met meer volharding toe, dan men van Germanen, die overigens op dit punt nog al traag 1) zijn, verwachten zou. Maar zij doorsnuffelen ook de zee, en zijn de eenigen van allen, die op waadbare plekken en op het strand barnsteen, dat zij zelf glaes 2) noemen, verzamelen. Van zijn aard of ontstaan weten zij niets, daar zij, als barbaren, er geen onderzoek naar hebben gedaan; lang zelfs lag het tusschen andere uitwerpselen der zee, totdat onze weelde het in eere bracht. Zelf weten zij er niets mee te beginnen: in ruwen staat wordt het verzameld, onbewerkt wordt het uitgevoerd en met verbazing ontvangen zij den prijs er

1) Vgl. boven cap. 14 op het eind; cap. 15 midden; 26 midden.

2) Glaes verwant met glas, ziet op den glans van liet barnsteen, dat in het oud-hoogduitsch glit (— glans, angesaksisch gläs) heet.

---

voor. In werkelijkheid moet het echter wel een soort boomhars wezen, want dikwijls ziet men allerlei kruipende en gevleugelde insecten er in doorschemeren, die eerst in de vloeistof zullen zijn verwikkeld, en daarna, toen deze verhardde, er in opgesloten bleven. Ik houd het er voor, dat evenals in de afgelegen oorden van het oosten, waar wierook en balsem wordt uitgedampt, zoo ook op de eilanden en kusten van het westen vruchtbare wouden en bosschen worden aangetroffen, waar de boomhars door de stralen der zon wordt uitgeperst en vloeibaar gemaakt. In dien toestand stroomt het dan naar de naastbijzijnde zee, om bij stormweer op den aanliggenden oever aan te spoelen. Wanneer men het barnsteen, om zijn aard te onderzoeken, bij vuur houdt, dan brandt het als pijnhout en ontwikkelt een vettig walmende en onaangenaam riekende vlam; daarop gaat het weder in eene kleverige dikke massa over als pik of hars.

Aan de Suionen sluiten zich onmiddellijk de stammen der Sitonen aan, die, overigens hun gelijk, alleen hierin van hen verschillen, dat eene vrouw de heerschappij over hen voert; zoozeer zijn zij niet alleen van den vrijen, maar zelfs van den slaafschen toestand ontaard.

VII cap. 46. Naties, wier aard reeds min of meer Sarmatisch is.

46. Wat de stammen der Peuciners, Veneden 1) en Fennen 2) aangaat, ben ik in twijfel of ik ze tot de Germanen dan wel tot de Sarmaten moet rekenen. Wel is waar gelijkt de levenswijze der Peuciners, die sommigen Bastarners noemen, uit het oogpunt van taal, zeden, manier van wonen en bouwtrant hunner huizen op die der Germanen, maar overigens zien zij er allen haveloos en stompzinnig uit; zelfs hebben de aanzienlijken bij hen tengevolge van het onder elkander trouwen in hun uiterlijk iets van het vuile voorkomen der Sarmaten. De Veneden hebben in vele opzichten Sarmatisehe gewoonten aangenomen, want als stroopers doorkruisen zij de geheele berg- en boschstreek, die tusschen de Peuciners en Fennen gelegen is. Toch worden zij meer bij voorkeur tot de Germanen gerekend, daar zij vaste woonplaatsen hebben, schilden dragen en vlugge voetgangers zijn: want juist in al deze opzichten zijn zij geheel het tegenbeeld der Sarmaten, die in wagens en op paarden leven.

De Fennen zijn buitengewoon wild van aard, en vreeselijk arm; zij hebben geen wapenen, geen paarden, geen huis; hun voedsel is wild, 3) hun kleeding een dierenhuid, hun bed de grond; hun eenige bezit 4) zijn hun pijlen, die zij bij gebrek aan ijzer met puntige botten spits maken. 5) En de jacht voedt evenzeer man als vrouw, want de vrouwen trekken overal met de mannen mee en eischen haar deel van den buit. De kinderen hebben tegen wilde beesten en onweer

1) = Wenden.

2) = Finnen.

3) Ik lees hier fera, in plaats van herba, welk laatste woord in strijd is met de geheele plaats.

4) Ik lees hier met Meiser opes inplaats van spes.

5) Hetzelfde doen tegenwoordig nog de Siberiërs.

---

geen andere toevlucht dan een vlechtwerk van boomtakken, dat trouwens ook den man tot verblijf en den grijsaard tot schuilplaats dient. Maar dit vinden zij een gelukkiger lot, dan te zwoegen op den akker, zich af te tobben in huis, en in hoop of vrees te leven bij omzet van eigen of vreemd goed. Onbekommerd tegenover menschen, onbekommerd tegenover goden hebben zij het haast onbereikbare verkregen: zelfs geen wenschen meer te koesteren.

Hetgeen nu nog volgt behoort reeds tot het gebied der fabelen; bijvoorbeeld, dat de Hellusiërs en Etionen wezens zouden zijn met menschenhoofden en — gezichten, maar met lijf en leden van dieren 1) — welke soort van berichten ik voor mij als onbewezen laten zal voor wat zij zijn.

1) Deze menschen hulden zich tegen de grimmige koude zoo geheel in dierenhuiden, dat alleen het aangezicht bloot bleef. Vgl. Tacit. Ann. II, 24.

EINDE

